
İfade Hürriyeti Nedir ve Niçin Gereklidir?*

Atilla Yayla^o

Medeniyetle ilgili tartışmalarda üzerinde en kolay ittifak edilecek husus ifade özgürlüğünün medeniyetin temel değerleri arasında yer aldığıdır. Gerçekten, siyasi yelpazenin neresinde yer alırlarsa alsınlar, neredeyse her görüşten insanlar, ifade özgürlüğünün olmadığı bir yerde medeniyetin bulunmadığını kabul ve itiraf etmekte zorlanmayacaklardır. Ancak son derece marjinal ve eksantrik kişi ve gruplar bu gerçeği reddedebilir. Onlar bile, çoğu zaman, muhtemelen, doğrudan bir reddiyeye yönelmek yerine, önce ifade özgürlüğünün ne kadar önemli olduğundan ve kendilerinin ifade özgürlüğüne ne çok değer verdiğinden bahsedecek ve ancak ondan sonra “ama” ile başlayan cümlelerle devam edip ifade özgürlüğünün niye sınırlanması hatta yok edilmesi gerektiğini izah etmeye çalışacaktır.

Gerçekten, ifade özgürlüğü dünya toplumlarının medeniyet yelpazesinde işgal ettikleri yeri anlama ve değerlendirmede başvurulabilecek temel ölçütler arasındadır. Bir toplumun ne kadar medeni olduğunu tespit etmek istiyorsak yapmamız gereken şeylerin en başında orada ifade özgürlüğünün hangi ölçüde var olduğuna bakmak gelmektedir. Bu yapılırsa, ifade özgürlüğüne daha çok değer ve yer veren toplumların daha medeni ülkeler arasında bulunduğu, vermeyenlerin ise daha az medeni veya gayri medeni ülkeler safına yerleştiği görülecektir. Kısaca,

* İzmir 8. Asliye Ceza Mahkemesi'ndeki, 5816 Sayılı Kanun'a dayanarak açılmış olan ceza davası için hazırlanmış ve mahkemeye sunulmuş metin.

^o Gazi Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, Öğretim üyesi.

daha çok ifade özgürlüğü daha yüksek medeniyet ve daha ileri medeniyet daha fazla ifade özgürlüğü demektir.

İfade özgürlüğü aynı zamanda bir kavşak özgürlüktür. Bunun anlamı şudur: Bir ülkede yeterli seviyede ifade özgürlüğü mevcut ise, bunu orada diğer hak ve özgürlüklerin de mevcut bulunduğu işaretleri olarak kabul edebiliriz. Başka türlü söylersek, bir ülkede ifade özgürlüğünden önce diğer hak ve özgürlüklere yer verirse, kaçınılmaz olarak ve doğal bir akışla, sonunda ifade özgürlüğü de ortaya çıkacaktır. Hem temel hak ve özgürlüklerin tanındığı yerde ifade özgürlüğünün olmaması, hem de ifade özgürlüğünün bulunduğu yerde diğer hak ve özgürlüklerin mevcut olmaması düşünülemez. Zaten hak ve özgürlükler iç içe geçmiş halde yaşarlar. Bir hakkı tanırsanız diğer haklar da yavaş yavaş belirir, bir hakkı ihlal ederseniz diğer haklar da yavaş yavaş geriler. İfade özgürlüğü hayat, hürriyet ve mülkiyet doğal haklarının ve basın özgürlüğü ile teşkilatlanma, seyahat, basın sivil özgürlüklerinin birleştiği yerdir. Tersinden bakıldığında bu doğal haklara ve sivil özgürlüklere ifade özgürlüğünden hareketle ulaşılabilir.

İfade Özgürlüğü nedir?

İfade özgürlüğü özgürlükle ilgili literatürde negatif özgürlük adıyla tanımlanan özgürlüğün bir türevidir. Negatif özgürlük, kişilerin dışlarından gelen bir keyfi zorla karşılaşmadan hayatlarını kendi değer, inanç, ilgi ve amaçlarına göre tanzim edebilmeleri ve yaşayabilmeleri demektir. İfade özgürlüğü ise insanların görüş, kanaat, düşünce ve taleplerini başlarına kötü bir şey gelmesi, özellikle kamu otoriteleri tarafından başlarına kötü bir şey getirilmesi korkusu taşımadan serbestçe ifade edebilmeleridir. Bir toplum içinde yaşayan her reşit insan bulunduğu sosyal ortamın gereklerine uyacak şekilde sosyalleştirilmiştir. Bu onu başkalarıyla ilişki ve etkileşime girerken genel ve ortalama standartlara ve adab-ı muâşeret kurallarına uymaya iter. Bunu yapmayan insanlar kınanma, dışlanma, psikolojik baskı altına alınma gibi sosyal müeyyidelerle karşılaşır. Bazı durumlarda bu müeyyideler de ifade özgürlüğü ihlâline sebep olabilir. Bir insana konuşmaları ve açıklamaları yüzünden fiziki saldırı gerçekleştirmek de doğrudan doğruya ifade özgürlüğünü sınırlandıran, ama onunla kalmayıp daha ileri giden bir kriminal eylemdir ve hukuk devletinde ceza hukuku tarafından müeyyidelendirilir. Ancak, ifade özgürlüğüne yönelik en büyük tehdit diğer bireylerin eylemlerinden değil kamu otoritelerinin eylem ve icraatlarından kaynaklanır. Kamu otoritelerinin vatandaşları takip etme, taciz etme, tecrit etme, baskı yapma, yaralama ve öldürme gücü ve yetkisi vardır. Bu yetki sivil vatandaşlara tanınmamış ve sivil vatandaşlar bunları yapmak için gerekli imkan ve araçlarla donatılmamıştır. Ayrıca, kamu otoritelerinin otoritesi vatandaşların gücü gibi dar bir alanla sınırlı değildir, bütün ülke sathını ve her insanı kapsayacak kadar yaygındır ve kamu otoritelerinin ellerindeki imkan ve araçlar da aynı anda milyonlarca insanın ifade özgürlüğünü ihlal etme potansiyeli yaratacak kadar çok ve çeşitlidir. Bu yüzden, ifade özgürlüğü kendisine karşı asıl korunması gereken güç kamu otoritesidir. Buna dayanarak, ifade özgürlüğünün,

insanların, iktidar sahiplerini, başlarına kötü bir şey gelmesi-getirilmesi korkusu taşımadan eleştirebilmesi olduğu haklı olarak söylenmiştir.

Düşünce özgürlüğü ile ifade özgürlüğü birbirlerinden ayrılamayacak şekilde iç içe geçmiştir. İfade özgürlüğü ihlalleri düşünce suçu denen bir suç türünün ortaya çıkmasına sebep olur. Düşünce özgürlüğü insanların istedikleri konuda diledikleri gibi düşünebilmeleridir. Henüz insanın beynini kontrol etme ve düşüncesini okuma teknikleri ve cihazları geliştirilmediği için bu bakımdan önemli bir problem yoktur. İsteyen istediğini düşünür. Başkaları kişinin ne düşündüğünü bilmediği için düşünceleri yüzünden ona karşı harekete geçemez. Ancak, düşünce faaliyetinin gerçek bir düşünce faaliyeti olabilmesi ve bir anlam ifade edebilmesi için düşüncelerin dışa vurulabilmesi lazımdır. Bu yüzden, kelimenin gerçek anlamında düşünce özgürlüğünün olabilmesi ifade özgürlüğünün olmasına bağlıdır. Düşünce ve ifade özgürlüğü birlikte var olabilir. Biri var olmadığında diğeri de var olamaz, yaşayamaz.

İnsanlar kendilerini değişik yol ve araçlarla ifade ederler. En çok bilinen ve kullanılan, en kolay ve en düşük maliyetli kendini ifade etme yolu konuşmaktır. Ancak, insanlar yazarak, belli tarzlarda davranarak, belli biçimlerde giyinerek, belli tarzlarda ibadet ederek de kendilerini ifade ederler. İfade ediş yol ve yöntemlerine önceden sınır getirilmesi ifade özgürlüğüyle bağdaşmaz. Zira, hangi yeni yol ve yöntemlerin keşfedileceğini ve kullanılacağını kimse önceden bilemez. Bu yüzden, mesela insanlar sadece yazarak kendini ifade edebilir denirse ifade özgürlüğüne haksız yere sınır çizilmiş olur.

İfade özgürlüğü problemleri insanlığın kadim özgürlük problemlerindedir. Tarih boyunca, özellikle düşünen, ortalama yaygın inanç ve kanaatlerden sapan ve kamu otoritelerine kayıtsız itaati kabul etmeyen insanların başı hep ifade özgürlüklerini kullanmaları yüzünden derde girmiştir. Antik Yunan'da, bilindiği üzere, doğrudan demokrasi uygulanmıştır. Ne var ki, bu sistemde, toplam nüfus içinde sınırlı bir azınlık teşkil eden ve siyasi haklara, yani seçme ve seçilme hakkına sahip bulunan vatandaşlar dahil, hiç kimse, sivil hak ve özgürlüklere sahip olamamıştır. Yani Antik Yunan'da vatandaşların dahi bugünkü anlamda ifade özgürlüğü hakkı yoktur. Bu yüzden sitenin değerlerini eleştiremezler. Ünlü filozof Sokrates'in başı sitenin değerlerini tenkit etmesinden dolayı derde girmiştir. Sokrates sitenin çok tanrılılığına karşı çıkarak site değerlerini eleştirdiği ve gençleri yoldan çıkardığı gerekçesiyle yargılanmış ve idama mahkum edilmiştir. Şüphesiz, bugün Sokrates'i herkes bilmekte ve anmaktadır, ama onu yargılatılanları ve yargılayıp mahkum edenleri kimse hatırlamamakta ve hatırladığında da hayırla yad etmemektedir.

İfade özgürlüğü açısından tarihi ve teknik gelişmeler de yeni problemler yaratmaktadır. Tarihte egemenler hep şu veya bu gerekçeyle ifade özgürlüğüne izin vermemek istemiş ve her toplumsal gelişmeyi ve değişmeyi bunun gerekçesi ve aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. İlk önceleri insanların konuşarak kendilerini ifade etmelerine sınırlama getirilmek istenmiştir. Yazının icadı üzerine insanların

yazarak kendilerini ifade etmesi engellenmek istenmiştir. Matbaanın yaygın şekilde kullanılmaya başlaması ve çok sayıda kitabın aynı anda basılabilmesi kitapların sansürlenmesini gündeme getirmiştir. Gazete icat olunca gazeteler hedef tahtasına oturtulmuştur. Sonra peşinden radyo ve televizyon gelmiştir. Bugün internetin sansürlenmesi gerekip gerekmediği tartışılmaktadır. Siyasi iktidar sahipleri –yani politikacı ve bürokratlar– ifade araçlarını ya sansürlemek ya da tekelleri altına alıp kendi inanç ve görüşlerinin propaganda aracı olarak kullanmak istemişlerdir. Yarın yeni araç ve yollar ortaya çıkacak ve muhtemelen kamu otoriteleri bu sefer onları sansürlemek ve onlardan vatandaşları etkilemede ve yönlendirmede yararlanmak için çaba sarf edecektir. Kısaca, ifade özgürlüğü özgürlüğe önem veren ve özgürlük isteyenlerle özgürlüğü önemsemeyen ve özgürlükleri budamak isteyenler arasında bir mücadele alanı olmaya devam edecektir.

İfade Özgürlüğüne Niçin İhtiyacımız var?

İfade özgürlüğünün niçin gerekli ve insanlığa nasıl yararlı olduğunu üç filozof'un fikirlerinden yararlanarak açıklayabiliriz. Bunlar liberal eğilimli John Locke ve J. Stuart Mill ile sosyal demokrat eğilimli K. Kautsky'dir.

İngiliz filozof John Locke'un ifade özgürlüğünü temellendirmede kullanabileceğimiz argümanı orijinal olarak dini toleransı savunmak için geliştirilmiştir. Ancak, bu argümanın ifade özgürlüğünü temellendirmek için kullanılması da hem mümkün hem yararlıdır. Rasyonalist argüman adı verilen bu argümana göre, insanlara bir dini benimsemeleri veya bir dini reddetmeleri için devletin baskı yapması boşunadır. Çünkü insanlar dinleri kalpleriyle benimser veya reddederler. Kalpleri kontrol etme güç ve imkanımız olmadığı için kimin neye inandığını veya inanmadığını gerçekten bilemeyiz. Devlet insanlara bir dini benimsemeleri veya reddetmeleri için çok baskı yaparsa, insanlar bundan yılar ve devletin istediğini yaptığını yani devletin inanmasını istediği dine inandığını veya reddetmesini istediği dini reddettiğini söyler. Ama kalbinde kendi dinine olan imanı taşımaya devam eder. Bu yüzden, baskıyla insanların bir dine inanması veya inanmaması sağlanamaz. Bu doğrultudaki çabalar irrasyoneldir, sonuç vermez, sadece baskıcıların kendi kendilerini avutmasını sağlar. Bundan dolayı devlet insanların neye nasıl inanacağına karışmamalıdır. Dini hoşgörünün temeli budur.

Bu argümanı ifade özgürlüğü için de kullanabiliriz. İnsanların görüş ve düşüncelerini onlara zor uygulayarak değiştirmek imkansızdır. Bu doğrultudaki çabalar sonuçsuz kalmaya mahkum, beyhude çabalardır. Baskılar hayatı iyice zorlaştıracak şekilde ağırlaşır o zaman insanlar kamu otoritelerinin benimsenmesini talep ettiği fikir ve görüşleri benimsemiş reddedilmesini istediği fikir ve görüşleri reddetmiş gibi yaparlar ama kafalarında eski görüşlerine bağlı kalmayı sürdürürler. Böylece baskıcı otorite hem kendi kendini aldatmış hem de insanları ikiyüzlü davranmaya iterek karakterlerini sakatlamış olur. Bu yüzden devlet

insanların insan olmaktan dolayı sahip oldukları bir hak olarak ifade özgürlüğünü hukuken tanımalı ve korumalıdır.

John Stuart Mill'in ifade özgürlüğü savunusuna ahlaki argüman denilmektedir. Mill'in argümanı ahlaki temellidir ve daha ziyade toplumda azınlık-çoğunluk ilişkilerinin yarattığı ahlaki çatışma problemlerine çözüm bulma çabasından kaynaklanmaktadır. Şahsi problemleri Mill'in bu argümanı geliştirmesinde motive edici olmuştur. Mill'e göre bir toplumda bir hayat tarzının azınlıkta olması o hayat tarzının yanlış olduğu anlamına gelmez. Herkes başkalarının hayat tarzına ve bilhassa daha güçlü olan çoğunluklar kendilerine nazaran daha zayıf olan azınlıkların hayat tarzına saygı göstermekle mükelleftir. Toplumdaki en küçük azınlık tekil bireydir, dolayısıyla bireyin tercihleri saygı görmeli ve kendini ifade etmesi engellenmemelidir. Şiirimsi ifadeler kullanan Mill etkileyici tezler ortaya koyar. Ona göre, bir fikri zorla susturmak sadece o fikrin sahibine karşı değil aynı zamanda bütün insanlığa karşı haydutluk yapmaktır. Bir toplumda bütün insanlar aynı fikirde olsa, sadece bir tek kişi farklı düşünse, o tek kişinin zor kullanarak diğer insanlara kendi fikirlerini benimsetmeye ne kadar hakkı varsa, çoğunluğun tek kişiye zorla kendi fikirlerini benimsetmeye de o kadar hakkı vardır.

Mill ifade özgürlüğünü savunmak için bugün hâlâ aşılammış bazı tezler ileri sürer.

İlk tez şudur: Susturulan fikir doğru fikir olabilir. O zaman, insanların doğru fikirlerden istifade etmesi engellenmiş olur. Bir fikri susturanlar kendi kendilerinin yanılmaz olduğunu zannediyorlardı; oysa kendi fikirleri yanlış olabilir. Bunun anlaşılması için başka fikirlerin susturulmaması gerekir. Yoksa, insanlık yanlış fikre inanmaya mecbur edilmiş olur.

İkinci tez şudur: Susturulan fikir yanlış gibi görünse bile bir parça doğru ihtiva ediyor olabilir. Onu susturmakla bu doğrunun ortaya çıkması engellenir. Esasen, fikirler, çoğu zaman, tamamen doğru veya tamamen yanlış olmaktan ziyade kısmen doğru kısmen yanlıştır. İfade özgürlüğü olmazsa hem doğruların ortaya çıkıp kuvvetlenmesi ve hayatımızı zenginleştirmesi, hem yanlışların tespit edilip düzeltilmesi ve hayatımızdan çıkartılması imkanı kalmaz. Her iki durumda da insanlık zarar görür.

Üçüncü tez şudur: Bir fikir doğru bile olsa, onun serbestçe eleştirilmesine ve ona karşı çıkılmasına, itiraz edilmesine izin vermek gerekir. Aksi takdirde o fikrin doğru olduğuna kani olanlar ona peşin hüküm tarzında inanır. Doğru fikirlerin daha iyi anlaşılması ve daha iyi benimsenmesi için de düşünce ve ifade özgürlüğüne ihtiyaç vardır.

Dördüncü tez şudur: Doğru olduğuna inanılan fikirler karşı fikirler tarafından test edilmezse zayıflar, geriler ve donar. Yeni problemlere çözüm olamaz, güncel ihtiyaçlara cevap veremez. Zamanla bir dogmaya ve kesin inanca dönüşür. Ona inananlar da kesin inançlılar haline gelir. Ne fikir ne de onun inananları kendini

yenileyebilir. Zaten bir fikir doğruysa o fikri benimseyenlerin yanlış fikirlerin ifade edilmesinden korkması için bir sebep yoktur. Karşıt fikirlerin ifade edilmesi doğruya kendisinin doğruluğunu ve yanlışın yanlışlığını sergileyebilmek için yeni bir imkan sağlamış olacaktır.

K. Kautsky'nin argümanı aslında medeni toplumlarda demokrasiye niye muhtaç olduğumuzu göstermek üzere geliştirilmiştir. Demokrasi muhalefetin aleni ve meşru olduğu siyasi sistemin adıdır. İktidar her ülkede vardır, çünkü bütün insan toplumları yönetenler ve yönetilenler olarak iki ana kümeye ayrılmaktadır. Muhalefetin de her ülkede olması kaçınılmazdır. Ama bazı ülkelerde açık muhalefete izin verilmez. Bu yüzden muhalefet her zaman gerçekte olduğundan daha küçük görünür ve yer altında çalışır. Bu tür sistemlerde muhalefet meşru kabul edilmez ve ona resmen ve aleni olarak var olma ve çalışma izni tanınmaz. Oysa demokrasilerde muhalefet açık, meşru ve legaldir. Bu yüzden, demokrasilerde muhalefetin varlığının iktidarın varlığından daha önemli olduğu söylenir. Ancak, barışa ve huzura dayalı bir demokratik rejimde muhalefetin var olmasının akli ve mantıki bir temeli de vardır. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz: Her ülkede ve her sistemde kaçınılmaz olarak muhalefet var olacaktır. Bu bizi bir tercih problemiyle karşı karşıya getirir. İlk tercih muhalefeti yok ederek dikensiz gül bahçesi oluşturmaktır. Bu yaklaşımın ardındaki mantık şudur: Muhalefetin temizlenmesiyle tam manasıyla homojen bir toplum yaratılmış olacak ve hayat problemsiz devam edecektir. Ancak, bu hayalî bir bekleyiştir. Bir muhalefet odağının yok edilmesi muhalefetin ebediyen yok edilmesi anlamına gelmeyecektir. Bu imkansızdır. Bir süre sonra başka bir muhalefet doğacaktır. Yeni muhalefetin yok edilmesi de istenen sonucu vermeyecektir, yeni muhalefet merkezleri doğmaya devam edecektir. Muhalefetin devamlı yok edildiği bir toplum bir süre sonra kendi kendini yok etme noktasına gelecektir. O yüzden, bu yol çıkmaz yoldur. İnsanlığa yararlı değil zararlıdır. Takip edilmesi gereken yol muhalefeti yok etmek değil muhalefetle birlikte yaşamayı öğrenmektir. Demokrasi iktidarla muhalefetin birbirini yok etme amacı gütmeyen ve yok edilme endişesi duymadan yaşayabileceği siyasi sistemdir.

Bu muhakemedeki mantık ifade özgürlüğüne de uygulanabilir. Her ülkede, kaçınılmaz olarak, fikir alanında bir çeşitlilik ve rekabet olacaktır. Çoğunluk fikrin azınlık fikri veya devlet iktidarının devlet iktidarının kine ters fikirleri yanlış ve zararlı olduğu gerekçesiyle yok etmesi yeni "azınlık" veya "yanlış" fikirlerin belirmesine engel olamayacaktır. Tasfiyenin üzerinden fazla zaman geçmeden yeni muhalif fikirler doğacak veya tasfiye edilen fikirlerin yeni inananları belirecektir. Homojenlik uğruna onların da tasfiye edilmesi gerekecek ve bu süreç insanlık yok olana kadar devam edecektir. Bu olamayacağına göre, ifade özgürlüğü tanınmalı ve farklı fikirlerin rekabet içinde ama barışçıl şekilde bir arada yaşamasına imkan verecek bir sistem tesis edilmelidir. Böyle bir ortamda her fikir başka fikirlerle birlikte yaşamayı ve hayatı paylaşmayı öğrenecektir. Bundan toplumun her üyesi kazançlı çıkacaktır.

İfade Özgürlüğünü Budamak İsteyenlerin Yanlışları

Fikir ve ifade özgürlüğüne şu veya bu nedenle karşı çıkanların ve ifade özgürlüğünün problem yarattığını sananların temel yanlışları şunlardır:

İlk olarak, bu kimseler, ifade edilmesine izin verilmeyen fikirlerin düşünülmeceğini ve geliştirilmeyeceğini zannetmektedir. Bu doğru değildir. İfade edilmesine izin vermemek bir fikrin doğmasına, gelişmesine, şekillenmesine engel olamaz. Bunun böyle olduğu birçok tarihi tecrübeyle ispatlanmıştır. Hatta tersi daha doğrudur: Bastırılmak istenen fikirler daha hızlı gelişmekte ve daha kolay yayılıp kuvvetlenmektedir.

İkinci olarak, bu kimseler, ifade edilmesine izin verilmeyen fikirlerin nakledilemeyeceğini, yayılamayacağını, etkili olamayacağını sanmaktadır. Bu da bir yanılsamadır. Fikirler, yayılması ve her yere ulaşması engellenemeyecek, sirayet edici, bulaşıcı varlıklardır. Onları zorla, zorbalıkla, devlet baskısıyla sindirmek, belli alanlara sınırlamak imkansızdır.

Üçüncü olarak, bu kişiler, fikirlere karşı baskı ve şiddetle mücadele yürütülebileceğini sanmaktadır. Bu da imkansızdır. Fikirler tankla topla, copla polisle, mahkemeyele hapisle susturulamaz, etkisizleştirilemez. Fikirlere karşı ancak başka fikirlerle mücadele edilebilir. Bir fikir başka bir fikirle çürütülebilir. Bir fikre başka bir fikir yerine zorbalıkla cevap vermeye kalkışmak bunu yapanların fikir alanındaki aczini göstermekten başka bir işe yaramaz.

Dördüncü olarak, bu kişiler, “yanlış” olan fikirleri bastırmanın, onların sahiplerine zorla “doğru” fikirleri benimsetmenin ahlaki olarak doğru, pratik olarak mümkün olduğunu zannederler. Bu, Locke’un ve Mill’in işaret ettiği gibi, imkansızdır ve yanlıştır. Fikirler bizim gönüllü olarak ve ikna olduğumuz, doğru olduğuna inandığımız için benimseyip kafamızda barındırdığımız şeylerdir. Zora muhatap kılınmamız onların zihnimizdeki konumunu değiştirmez. Zor, fikirlerimizden vazgeçmek yerine onlara daha kuvvetli sarılmamıza sebep olur.

Beşinci olarak, ifade özgürlüğünden hazzetmeyenler ifade özgürlüğünün ortaya çıkmasına ve yayılmasına yardımcı olacağı fikirlerin hemen aksiyona dönüşeceğini ve siyasi program haline getirilip uygulanacağını zannetmektedir. Hiçbir fikir doğuşunun ertesi günü aksiyona dönmez ve var olan yapıları ve kurumları dönüştürmez. Fikirlerin pratiğe aktarılması bazen hiç olmaz, bazen on yıllar ve hatta yüzyıllar alır. Başka bir deyişle her fikrin “zamanı” yoktur. Zamanı gelmiş fikrin hükmünü icra etmesiye hiçbir şekilde önlenemez.

Altıncı olarak, bu kimseler, başka fikirde olanların ifade özgürlüğünün ihlal edilmesinin kendilerinin genel olarak özgürlüğüne ve özel olarak ifade özgürlüğüne zarar vermeyeceğini zannederler. Oysa, özgürlük ihlalleri hem ortak problemlerdir hem de virüs gibi bulaşıcıdır. Birilerinin ifade özgürlüğünün ihlal edilmesi genel özgürlük alanını daraltacak ve dolayısıyla mağdur olmayanların özgürlüğünün sınırlarını da geriletecektir. Bu tür daraltmaların farkına hemen varılmayabilir ama varıldığında da çok geç olabilir. O yüzden, kişilerin

başkalarının ifade özgürlüğü konusunda duyarlı davranmaları kendi ifade özgürlükleri konusunda gerçekten hassas olduklarını gösterir. Başkalarını mağdur eden ifade özgürlüğü ihlallerinden memnuniyet duymak veya ihlallere kayıtsız kalmak ayağımızın altındaki halının yavaş yavaş kaydırıldığını fark etmemek anlamına gelir. Bu tür ihlallere şiddetle karşı çıkmamak kamu otoritelerinin zamanla ifade özgürlüğü alanına keyfi müdahalede bulunma alışkanlığı geliştirmesine ve bunun için gerekli yasal kılıfı ve idari mekanizmayı hazırlamasına dolaylı destek sağlanması sonucunu da verecektir.

İfade özgürlüğünü önemseyeni söyleyen bazı insanların bile farkında olmadan ifade özgürlüğünün zamanla tamamen ortadan kaldırılmasına yol açabilecek kimi görüşleri benimsediği görülmektedir. Bu kimselere göre ifade özgürlüğü sadece toplumda yaygın biçimde kabul gören görüşlerin ve değerlerin savunulmasını kapsamaktadır. Tersinden okunduğunda toplumda yaygın olan fikir ve değerlerin eleştirilmesi ifade özgürlüğüne girmemektedir. Keza bu kimselere göre ifade özgürlüğü esas itibariyle egemen elitlerin veya devlet iktidarının şu veya bu parçasının kullananların doğru olduğuna karar verdiği, yani egemen ve resmi görüşlerin dile getirilmesini ve müdafaa edilmesini kapsamaktadır. Yine tersinden okunduğunda, egemen elitlerin görüşlerinin veya resmi tezlerin eleştirilmesi yanlıştır ve ifade özgürlüğüne dahil değildir. Oysa ifade özgürlüğü bilhassa toplumun çoğunluğunun görüşlerine aykırı veya resmi tezleri reddeden görüşlerin ifade edilebilmesi ihtiyacına cevap vermek için var olması gereken bir haktır.

İfade özgürlüğüne sınırı çizecek olan çoğunluk görüşleri veya resmi doğrular değil kişilik hakları ve şiddete çağrı yapılmamasıdır. Şiddete çağrı yapılamamasının sebebi şiddetin hem suç olan filler doğurması hem de ifade özgürlüğü ortamını boğması ve insanları fikirle değil şiddetle taraf olmaya zorlamasıdır. Ancak burada şiddete çağrının sınır olması sivil bireylerin şiddeti kadar resmi makamların ve devlet aygıtlarının şiddeti açısından da geçerlidir. Nasıl ki bireylerin fikirlerini beğenmedikleri başka bireylere karşı şiddet kullanmaları doğru ve meşru değilse devlet aygıtının da resmi görüşleri eleştirenlere karşı çıplak veya kurumsallaştırılmış ve yasallaştırılmış şiddet kullanması doğru ve meşru değildir. Bireylerden bireylere yönelik şiddet suçtur ve demokratik hukuk devletinin görevi bunun olmasını önlemek ve bunu yapanları mağdur ve toplum adına cezalandırılmak üzere adalete sevk etmektir. Devlet aygıtının sınırlandırılması ve devlet aygıtlarının şiddet kullanımının çok sıkı kurallara bağlanması da en geniş beşeri organizasyon olan ve hem en geniş yetkiye hem en fazla cihaza sahip bulunan devletin ifade özgürlüğünü boğmaması için gereklidir. Bir ülkede ifade özgürlüğü vardır diyebilmek için o ülkede çoğunluk değerlerinin ve resmi tez ve görüşlerin de serbestçe eleştirilebildiğini örnekleriyle görmek gerekir.

Bazı kimseler kendilerini diğer insanlardan ayırıp daha üst bir konuma yerleştirerek ancak “adam” gibi fikirlerin, “düşünce adını almayı hak eden” düşüncelerin ifade özgürlüğü hakkına sahip olması gerektiğini söylerler. Bu çok

yanlış ve ifade özgürlüğünün ruhuna aykırı bir yaklaşımdır. “Sadece doğru veya resmi fikirler açıklanabilmeli” yaklaşımıyla aynı kapıya çıkar. Ayrıca eğitimlileri eğitimsizlere, resmi tezlere yakın duranları uzak duranlara, elinde kendini açıklamak için imkan ve araç olanları olmayanlara üstün tutmak anlamına gelir. İfade özgürlüğü işçi köylü, esnaf çiftçi, tahsilli tahsilsiz, şehirli taşralı, fakir zengin, kadın erkek, mümin ateist ayrımı yapmaksızın, herkesin fikir ve düşüncelerini bütün vatandaşların uymakla mükellef olduğu genel, eşit ve ayrımcı olmayan kurallara bağlı kalarak açıklayabilmesi demektir.

İfade özgürlüğü ortalama fikirlerin açıklanması ve biteviye tekrarlanması değildir. AİHM içtihatlarına göre şok edici, rahatsız edici, resmi doğruları reddeden ve yalanlayan görüşlerin açıklanması da ifade özgürlüne girmektedir. Hatta ifade özgürlüğü bilhassa bu tür görüşlerin dile getirilebilmesi ve savunulabilmesiyle ilgilidir. Ayrıca, ifade özgürlüğünün olabilmesi için uygun bir üslup kullanılması şartı da abartılmamalıdır. Aleni ve açık bir hakarete varmadığı sürece başkalarının saygısızlık kabul edilebilecek, incitici bulunabilecek bir üslubun kullanılması da ifade özgürlüğüne girer. Bir ülkede üsluptan kolayca suç çıkartılabiliyorsa ve o yüzden insanlar fikirlerini anlaşılmasını imkansızlaştıracak üsluplarla ifade emek mecburiyetinde kalıyorsa o ülkede ifade özgürlüğü problemi vardır.

Akademik Dünyada İfade Özgürlüğü

İfade özgürlü bütün insanların teorik olarak eşit düzeyde sahip olduğu bir haktır. Ancak, bazı meslekler açısından, bu mesleklerin icrası doğrudan doğruya ifade özgürlüğünün mevcudiyetine ve kullanılmasına dayandığı için, çok daha önemlidir. Bu meslekler arasında gazetecilik ve akademisyenlik başta gelmektedir. Keza, politik faaliyet de doğası itibariyle ifade özgürlüğünün mevcudiyetine bağlıdır. Bu yüzden gazetecilerin ifade özgürlüğünün yanında onun uzantısı veya türevi olan bir başka özgürlükten, basın özgürlüğünden ve akademisyenlerin de genel ifade özgürlüğüne ilaveten akademik özgürlükten yararlandığı görülür.

Akademik dünyanın en geniş ifade özgürlüğü alanı talebine dayandığı açıktır. Bundan dolayı akademik özgürlük ifade özgürlüğünün daha da kuvvetlendirilmiş bir halidir. Demokratik ülkelerde iyice yerleşmiş ve kök salmıştır. Akademisyenlerin ve akademik faaliyetlerin ortamı olan üniversiteler her çeşit hayat tarzının, teorinin, yaklaşımın, tezin aynı anda sergilendiği, bazen çatıştığı, bazen yarıştığı, bazen uyum içinde yan yana yaşadığı yerlerdir. Başka yerlere -mesela devlet dairelerine- yakıştırılmayan tarzlar ve yaklaşımlar üniversitede akademisyenlerin ve öğrencilerin üzerinde rahatsız edici durmaz. Üniversite ve üniversite mensupları hep en yeni, en aykırı tarzları ve fikirleri yansıtır bilinirler. Bu yüzden üniversitelerde devlet daireleri gibi dikey hiyerarşik ilişkilerden çok yatay eşit ilişkiler yaygındır. Akademisyenler arasında bazılarının sandığı gibi bir kıdem, bir ast-üst ilişkisi bulunmaz. Dekan ve rektörler akademisyenlerin akademik amiri değildir. Birinin rektör olması onun görüşlerinin idari görevi olmayan bir akademisyenden daha doğru olduğunu göstermez. İdarecilerin görüşü sadece kendilerini bağlar.

Üniversitelerde idari görev yapanlar idari personelin amiridirler ve doğruların kaynağı ve adresi olmayıp yalnızca idari işlerin koordine edilmesini sağlamakla mükelleftirler. Yani akademik hayatın efendisi değil hizmetkarıdır. Akademik hayatta kalıcı itibar idari görevle değil verilen eserlerle, geliştirilen ve akademik camiada kabul gören tezlerle sağlanır.

Üniversiteler şu veya bu görüşün kalesi ve öğrencilerin o görüş istikametinde beyinlerinin yıkandığı yer de olamaz. Böyle olması hem üniversite kavramına hakarettir hem de akla ve muhakeme kabiliyetine sahip, kendi tercihlerini yapma gücüne ve iradesine malik reşit insanlar olan öğrencilere hakaret anlamına gelir. Üniversitenin görevi resmi ve popüler tezleri doğrulamak ve yeniden üretmek de değildir. Üniversite hayatının akışı içinde kendiliğinden kısmen böyle bir sonuç ortaya çıkabilir, ama üniversiteler bu amaca göre dizayn edilemez, edilirse üniversite olmaktan çıkar. Resmi tezleri benimsemeyen, reddeden, tamamen veya kısmen çürüten akademisyenleri çalışamaz hale getirmek, üniversite ortamından atmak, akademik özgürlüğü hiçe saymak ve üniversiteleri katletmektir.

Akademik özgürlük akademisyenin araştırma konularını kendi tercihlerine dayanarak serbestçe seçmesi, ilgili ve gerekli gördüğü kaynaklara ulaşması, onları benimsediği bilimsel çalışma yöntemlerine göre değerlendirmesi, tezler ve hipotezler geliştirmesi, bunları sınaması, vardığı sonuçları yazarak ve konuşarak serbestçe açıklaması ve gerek akademik camianın gerekse toplumun ilgili ve ilgilenen kesimleriyle katılmayı uygun gördüğü ortamlarda serbestçe paylaşması demektir. Bir yerde akademik özgürlük varsa, akademisyenler tezleri ve görüşleri toplumda yaygın tezlere veya resmi dogmalara aykırı olduğu için taciz edilmezler. Akademisyenlerin tezlerine idari ve adli soruşturmalarda, baskı ve linç kampanyalarıyla değil, karşı tezlerle ve teorilerle cevap verilir.

Aslında sosyal hayatın kendisinde aynılaştırıcı, merkeze çekici bir kuvvet vardır. Ortalama tezlerin doğruluğuna inananlar ve onları aynı şekilde tekrarlayanlar her zaman çoğunluktadır. Bu yüzden, akademik hayatta asıl önemli olan ortak doğruları marş gibi tekrarlamak değil aykırı ve çarpıcı fikirleri dile getirmektir. Bunu yapanlar bilhassa değerlidir ve fikir ve düşünce hayatına en büyük katkıyı sağlayanlar, genellikle onlardır. Aykırı fikirlerin ve aykırı tarzların sahiplerinin en kolay barındığı yer üniversiteler olmalıdır. Üniversiteler öyle ortamlar olmalıdır ki, mezun olup hayata atılan insanlar üniversitelerinin renkliliğini, aykırılığını, çeşitliliğini özlemle ve takdirle hatırlamalı ve üniversiteleri daimi ilham kaynağı olarak görmelidir.

Akademik özgürlüğün ne demek olduğunu ve nerelere kadar uzanabileceğini görmek için bazı örnekler üzerinde durabiliriz. Profesör Jeremy Gunn din özgürlüğü konusunda dünya çapında bir otoritedir. Liberte Yayınları tarafından kitap olarak basılan *Din Özgürlüğü ve Laisite* (2006) adlı uzun makalesinde yaşadığı ülkeyi belli bir açıdan irdelemektedir. İlgilenenlerin bildiği üzere ABD’de din özgürlüğünün ilk ve en önemli özgürlük olduğu hem toplumda yaygın bir inançtır hem de Amerikan devletinin resmi kabullerindedir. ABD kendisinin

bu bakımdan dünyanın en iyi ülkesi ve din özgürlüğünün öncüsü olduğunu düşünür. Din özgürlüğünün ABD'nin kuruluşunda yatan temel ilke olduğu, ilk göçmenlerin din özgürlüğü için ABD'ye göçtüğü ve bu ilke sayesinde ABD'de etnik ve dini bakımdan muazzam ölçüde farklı olan toplum unsurlarının birlik ve barış içinde yaşadığı ABD'nin resmi tezidir. Okullarda bu tez öğrencilere aktarılır ve başkanlar da sık sık bunu vurgular, bu inanca atıf yapar. Ne var ki, Gunn bunların hepsinin yalan ve yanlış olduğunu söylemektedir. Gunn'a göre din özgürlüğü ABD'de felsefi anlamda ve özgürlükler sıralamasında en başta gelme anlamında ilk ilke değildir. Amerikan anayasasında yapılan tadilatlarda zaman bakımından ilk olarak yapılmış olma anlamında ilk ilkedir. İlk göçmenler ABD'ye din özgürlüğü için değil dinlerini yaymak için göç etmiştir. Din özgürlüğü ilkesi ABD'de hem Katolikler gibi büyük kitlelere hem de Yehova Şahitleri, Amishler ve Quakerlar gibi küçük gruplara korkunç baskı ve zulüm uygulanmasına engel olamamıştır. Bu ilke ABD'de birleştirici değil bölücü bir ilke rolünü oynamıştır.

Hem resmi nitelikli hem yaygın kabul gören inanışları ve fikirleri reddetmesi ve çürütmesi Gunn'ın başını derde sokmamıştır. O, konunun saygın bir uzmanı olarak normal hayatına devam etmektedir. ABD devleti onun hakkında takibat başlatmamış, üniversiteler onu aforoz etmemiştir. Başka akademisyenler karşı tezlerle Gunn'a cevap vermeye çalışmış ve verimli bir tartışma ortamı doğmuştur. Mill'in argümanları açısından düşünürsek, ABD Gunn'a ifade özgürlüğü tanımaktan muazzam bir fayda sağlamıştır. Gunn'ın dedikleri, doğrusya, ABD'nin fikir hayatına ve tarih yazımına muazzam bir katkı teşkil edecektir. Yanlışsa bu yanlış çürütülecek ve doğruya kendini pekiştirme imkanı verilmiş olacaktır. İki zamandaş ülkeden ABD'nin dünyanın en gelişmiş ülkesi ve SSCB'nin dünyada bıraktığı dev ülke izlenimine rağmen geri ve fakir bir ülke olmasının sebebi ise, diğer faktörleri bir yana bırakırsak, özgürlüğe sistemlerinde biçtikleri yerdir. ABD ifade özgürlüğünü en geniş ölçüde tanıdığı ve SSCB bu özgürlüğü tamamıyla reddettiği için bu iki ülke dünya ülkeleri arasında söz konusu mevkilerine yerleşmişlerdir.

İngiltere 1688 Şanlı Devrimi'nden beridir evrilerek anayasal monarşi modelini ve dünyanın en istikrarlı demokrasilerinden birini yaratmıştır. İngilizler kraliçelerini çok severler. Kraliyet ailesinin hayatları milyonlarca kişi tarafından ilgiyle izlenir. Ailenin hayatını takibe tahsis edilmiş dergiler vardır. Kraliyet törenleri yüz binleri çeker. Aileyle ilgili kitaplar, filmler birbirini izler. Böylesine muhafazakar bir toplumda herkesin saltanata bağlı kalması beklenir, ama muhalifler vardır. Kraliyetin ilga edilmesini ve bir cumhuriyet rejimi kurulmasını isteyenler dernekler kurmuşlardır ve Londra'nın üniversitelerinde düzenli toplantılar yaparlar. Bildiri ve broşür yayınlar ve her yol ve yöntemle kraliyete karşı cumhuriyeti savunurlar. Ama kimse onları yüzyıllardır yaşayan sistemimizi ne hakla değiştirmek istiyorsunuz diye taciz etmez. Kraliyeti savunanlar cumhuriyetçilere karşı argümanlarla cevap verir ve tartışma devam eder gider.

Hollanda bugün bir anayasal monarşidir. Anayasal monarşiye cumhuriyetten geçmiştir. Hollanda aslında krallıktan cumhuriyete geçen ilk Avrupa ülkelerindedir. Ancak, toplum cumhuriyeti sevmemiş ve başka şartların da bu sevgisizlikle birleşmesi üzerine cumhuriyet rejiminden krallığa dönülmüştür. Ama bu ülkede isteyenler krallığa karşı cumhuriyeti savunarak yeniden cumhuriyet rejimi kurulması yolunda fikir faaliyeti yürütebilir ve rejim onların başına kötü bir şey getirmez. Çünkü orada ifade özgürlüğü vardır.

ABD İngiliz kolonyalizmine karşı mücadeleyle kurulmuş bir ülkedir. Amerikalılar koloni zamanında da bugün sahip oldukları temel hak ve özgürlüklerin çoğuna sahipti. Buna rağmen bağımsızlık eğilimleri belirdi ve sonunda bir savaş çıktı. Bir kraliyete karşı savaştıkları için olsa gerek, Amerikan kurucu ataları, savaştan sonra yeni bir krallık kurmak yerine demokrasiyle özdeşleşmiş bir cumhuriyet yaratma yolunu seçti. Ama ABD’de zaman zaman bağımsızlık fikrine karşı kişi ve akımlar çıktı. Bunlara göre bağımsızlık savaşı gereksiz ve yanlış. Amerika İngiliz İmparatorluğu’nun bir parçası olarak kalmaya devam etseydi daha özgür ve daha başarılı olurdu. Mesela iç savaş yaşanmayabilirdi. İktisadi bakımdan daha fazla gelişirdi. Bu görüş Amerikanın müstakil bir ülke ve devlet olarak varlığına karşı çıkma anlamına gelmektedir. Buna rağmen bu görüşlerin bugün ABD’de savunulması mümkündür ve bu görüşlerin sahipleri diğer Amerikalılar ve devlet aygıtları tarafından taciz edilmeden yaşayabilir. Çünkü orada Ortadoğu coğrafyasında görmeye alışık olmadığımız genişlikte bir ifade özgürlüğü vardır.

Akademik özgürlük bir ülkenin fikir ve bilim hayatının gelişmesindeki en önemli faktördür. Para, bina, statü vs. gibi ondan sonra gelir. Dünyanın en medeni ve en müreffeh ülkeleri aynı zamanda akademik özgürlüğün de en geniş olduğu ülkelerdir. Bunun bir tesadüf olduğu söylenemez. Bir ülkenin akademik özgürlüğü boğması bir anlamda o ülkenin kendi kendisini boğmasıdır. Akademik özgürlük varsa bilim adamlarının verimli çalışmalarının meyveleri istikrarlı bir şekilde üniversitelerden dışarıya yayılacak ve bütün ülkeye ve tüm vatandaşlara muazzam faydalar sağlayacaktır. Akademik özgürlük yoksa üniversiteler üniversite olmaktan çıkacak, üniversite eğitimi denen şey beyin yıkamaya ve kabiliyet köreltmeye dönüşecek, okullar seri halde tek tip “beyin” imalatı yapan tezgahlar haline gelecek, ülkenin ortalama bilgi ve zeka seviyesi mütemediyen gerileyecek ve ülke adım adım arkaikleşecektir.

Türkiye İfade Özgürlüğünde Nerede?

Özgürlüğün bir genel prensip olarak vazgeçilmez olması gündelik hayatta her özgürlük probleminin kolayca ve hemence çözülebileceği anlamına gelmemektedir. Dünyanın her ülkesinde özgürlük ve ifade özgürlüğü problemleri vardır. Diğer özgürlük türleri gibi ifade özgürlüğü de bir mutlaklık değil bir derece meselesidir. Her ülkenin tarihi, siyasi kültürü yanında konjonktür ve otoritenin yapılanma ve kullanılma biçimi de özgürlüğün derecesinin belirlenmesinde et-

kili olmaktadır. Mükemmel bir özgürlük seviyesine ulaşmış bir ülke yoktur. Ülkeler birbirine nispetle ifade özgürlüğü bakımından daha ilerde veya daha geridedir. En geniş ifade özgürlüğüne sahip ABD’de 9/11 olaylarından sonra gerileme görülmüştür. Avrupa hâlâ ABD’den geridedir. Buna rağmen genel olarak batı dünyasının ifade özgürlüğü bakımından dünyanın diğer yerlerinden daha ilerde olduğu açıktır.

Türkiye, ne yazık ki, ifade özgürlüğü bakımından üçüncü dünya ülkeleri kategorisindedir. AİHM’de ifade özgürlüğünden en çok mahkumiyet alan ülkedir. 2006 verilerine göre AİHM toplam 62 düşünce suçundan 35’inde Türkiye’yi mahkum etmiş ve böylece ülkemiz Avrupa’nın düşünce özgürlüğü suçundan en çok hüküm giyen ülkesi olmuştur. Düşünce suçlarının çoğuna eski OHAL yasası, eski TMY, Atatürk’ü Koruma Kanunu, 2003’te kapatılan DGM’ler, TMY ve TCK 301 sebep olmaktadır. Üniversitelerimizde akademik özgürlük bakımından durumun pek parlak olmadığı da ortadadır. Öğretim üyeleri bilhassa resmi devlet ideolojisine aykırı veya idarecileri rahatsız eden görüşleri dile getirdikleri vakit çeşitli yol ve yöntemlerle ciddi biçimde rahatsız edilmekte ve sicillerinin bozulmasından meslekten atılmaya kadar varan baskılar ve tacizlerle karşılaşmaktadır.

Neden böyle olmaktadır? Niçin Türkiye ifade özgürlüğünde de akademik özgürlükte de medeni ülkeler seviyesine tırmanmamaktadır?

Bunun elbette birçok sebebi vardır. Bu sebepler dört grupta toplanabilir: İlk gruba anayasal yapıyla ve diğer hukuk mevzuatıyla ilgili sorunlar girmektedir. İkinci grupta toplumda egemen otoriteyi yücelten ve hatta bazen ona tapan zihniyetin yol açtığı problemler vardır. Üçüncü gruba devlet iktidarını kullananların –politikacı ve bürokratların– hoşgörüsüzlüğü, tutuculuğu ve ifade özgürlüğünün anlam, önem ve yararını bilmeyişinden kaynaklanan sıkıntılar girmektedir. Dördüncü grupta siyasi kültürümüzde ilkesizliğin ve çifte standartlılığın –bizimkiler ve ötekiler kavrayışının– yaygın ve baskın olmasıyla bağlantılı problemler bulunmaktadır. Son grupta ise basın, üniversitelerin ve yargı bürokrasisinin mentalite sorunları yer almaktadır. Üniversiteleri ele aldık. Şimdi de medya ve yargı üzerinde biraz durmakta yarar var.

Yürüttükleri mesleki faaliyetler doğrudan doğruya ifade özgürlüğüne dayanmasına rağmen, ne yazık ki, basının önemlice bir kısmının ifade özgürlüğünün yerleşmesine ve korunmasına katkısı yoktur. Hatta zararı vardır. Bir taraftan bazı basılı ve elektronik yayın organlarının izlediği yayın politikası kişi haklarının ayaklar altına alınmasına sebep olmakta ve özgürlüklere zarar vermektedir; diğer taraftan bu yayın organları çeşitli kesimlerin ifade özgürlüğünün budanmasına çanak tutmakta, teşvik sağlamakta veya alkış yağdırmaktadır. Bunun sebepleri nelerdir?

Ana sebep bu yayın organlarını idare edenlerin ifade özgürlüğü ile basın özgürlüğü arasındaki bağı görememeleridir. İfade özgürlüğü esastır, basın özgürlüğü

onun türevidir. Söz konusu yayın organlarını kontrol eden kimselerse basın özgürlüğünü esas, ifade özgürlüğünü ikincil görmektedir. Hatta bazen ve bazı konularda ifade özgürlüğünün tümüyle gereksiz olduğunu düşünmektedir. Çünkü basın özgürlüğünü kendilerinin ifade özgürlüğünü başkalarının kullandığı bir özgürlük sanmaktadır. Oysa, basın özgürlüğü ifade özgürlüğünün medya faaliyetlerinde kullanılması sonucu ortaya çıkmaktadır. Gazetelerin ve gazetecilerin diğer mesleklerle iştigal eden vatandaşlardan daha fazla özgürlük sahibi olması söz konusu olamayacağına göre asıl olan ifade özgürlüğüdür ve medya basın özgürlüğü talebinde ciddi ve tutarlıysa ifade özgürlüğünü ister kendisi ister başkaları için korumakta hassas ve ilkeli olmalıdır. Bu nadiren yapılmaktadır. Gazeteciler bazen başkalarının özgürlüğü ihlal edilince destek vermese bile sessiz kalmakta, fakat kendilerinin özgürlüğü ihlal edilince kıyameti kopartmaktadır. Birçok gazeteci kendilerinin “sıradan” vatandaştan daha fazla hak ve özgürlüğe sahip olduğu, olması gerektiği zehabına kapılmaktadır. Oysa haklar bakımından herkes aynı konumdadır, eşittir. Gazeteciyi farklı kılan elindeki yayın organının ona verdiği güçtür. Bu güç hakla karıştırılmakta ve gazeteci kendisini eşitler ülkesinde “daha eşit” sanmaktadır.

İkinci sebep, ilkiyle bağlantılı olarak, bazı gazetecilerin ilkeli değil partizanca davranmaları ve kendilerinin özel hayatı ve ifade özgürlüğü konusunda hassas başkalarının ifade özgürlüğü ve özel hayatı hakkında duyarsız ve sorumsuz olmalarıdır. Kimi zaman meslek içi dayanışma duygu ve düşüncesi ve tekelleşme de gazetecilerin kendilerini sıradan vatandaşların hayatını mahveden saldırılardan daha kolay kurtarmalarını sağlamaktadır. Hepsi değil elbette ama bazı gazeteciler ellerindeki kamusal araçları ideolojik ve maddi kişisel çıkarlar için ahlak ve hukuk kurallarını çiğneyecek şekilde kullanmaktan çekinmemektedir. Böylece kişi haklarına saygı ihmal edilebilmekte ve çoğu zaman basın özgürlüğü kavramının arkasına sığınarak muhtemel hukuki müeyyidelerden zararsız veya çok az bir zararla sıyrılmak mümkün olabilmektedir. Esasen basının haksızlık yaptığı kimseler çoğu zaman bunu sineye çekmekten başka bir şey yapamamakta ve daha kötü saldırılara uğramaktan korktukları için sinmekte ve susmaktadır. Medyanın saldırılarıyla ancak aynı araçlara sahip olanlar baş edebilmektedir. Herkes bir gazete çıkaramayacağı, bir televizyon kuramayacağı için de bunlara sahip olanlar imtiyazlı vatandaşlar haline gelmekte ve her imtiyaz adası gibi basın imtiyaz adaları da hak ihlalleri yaratmaktadır. Hatta, bazıları, yayın organlarını adeta bir silah gibi kullanmaktan çekinmemektedir.

Bir diğer sebep bizde medyanın ağırlıklı olarak evrensel meslek ve ahlak standartlarını öğrenmekte ve uygulamakta çok isteksiz ve yavaş olmasıdır. Gazete (news-paper) haber basılı kağıt demektir. Gazetelerin ana fonksiyonu haber vermek, habere konu olan olayları çarpıtmadan ve ilgili tarafların hepsinden bilgi ve görüş alarak topluma yansıtmaktır. Ülkemizde bu anlamda gazete çok azdır. Bizde gazeteler genellikle bir yandan fikir-bülteni (opinion paper) diğer yandan manipülasyon ve propaganda aracı gibi çıkmaktadır. Totaliter sistemlerde

kullanılan yanlış enformasyon (misinformation) ve çarpıtılmış enformasyon (dezenformasyon) (disinformation) teknikleri yoğunluğu azaltılmış şekilde ama devamlı olarak kullanılmaktadır. Haberler amaca göre çarpıtılmakta veya kasıtlı olarak eksik ve tek taraflı verilmektedir. O yüzden bu ülkede tek gazete okumak insanın neredeyse kendisini yanıltılmaya mahkum etmesi anlamına gelmektedir.

Gazetelerin tuhaf şekilde ifade özgürlüğü ihlallerine önyak olmasının veya destek sağlamasının bir diğer sebebi gazetecilik mesleğinin insan karakterini bazı bakımlardan deforme edici etkileridir. Her meslek hem bedeni sağlık hem kafa sağlığı hem de karakter anlamında insanlara bir şeyler katar ve onlardan bir şeyler alır. Gazetecilik hem heyecan verici hem zor bir meslektir. Pek çok gazetecinin kötü mali şartlara ve zor çalışma ortamlarına rağmen bu meslekte kalmasının ve her gün şikayetçi olsa da yola devam etmesinin sebebi mesleğin verdiği heyecan ve güç sahipliği duygusudur. Gazetecilik hızlı ve tempolu çalışmayı, bazen saatlerce boş oturmayı, bazen dakikalara dünya kadar işi sığdırmayı gerektirir. Gazetecilikte her şey anlıktır. “Gazeteci sadece 24 saat için yaşar” derler. Ertesi gün her şey eskidir. Yeni günde her şey yenilenmelidir. Bu gazeteciye strese iter. Ve bir süre sonra gazeteci insanlara karşı özensizleşir. Cerrahların hasta yakınlarını kahreden ağır ameliyatlara şarkı söyleyerek girmesi gibi gazeteciler de insanların hayatlarını mahvedebilecek yanlışlar taşıyabilecek haberleri günü kurtaracak malzeme olarak görür. İnsana mesleki malzeme muamelesi yapar. Yaptığı haksızlıkları telafi etmekte de çoğu zaman isteksizdir. Hakkına tecavüz ettiği kimselere pek kendini savunma imkanı tanımaz. Size saldırır, ama gönderdiğiniz cevap mektubunu yayınlamaz veya en önemli kısımlarını ayrıntı diye atlayarak basar. Sıradan vatandaş olarak fazla şansınız yoktur. Yargı süreçleri hem para hem formalite hem zaman bakımından çok maliyetlidir. Birçok insan bu maliyeti karşılayamaz. İlkesiz gazeteci bunu bilir ve bu avantajı sonuna kadar kullanır. Sıradan vatandaşla özellikle köşesi olan veya yönetici pozisyonunda bulunan gazeteci arasında muazzam bir güç eşitsizliği vardır. Bunun bilincinde oluşu gazeteciye başkalarının ifade özgürlüğü ve kişilik hakları konusunda da özensiz, hoyrat, hatta kötü niyetli olmaya iter. Çünkü kontrolsüz güç her alanda olduğu gibi burada da yozlaştırıcıdır.

İfade özgürlüğünün genişlemesi ve kuvvetlenmesinde yargının özel bir yeri vardır. I. Kant hukuku “özgürlüklerin uyumlulaştırılması ilmi” olarak tanımlamıştır. Hukukun hakmiyetini esas alan siyasi felsefede hukukun genel amacı ve yargıcın görevi özgürlüğü korumak, çatışan özgürlükleri uyumlulaştırmak ve özgürlüğe yapılan tecavüzleri cezalandırmaktır. Yargısının bu görevi ifadaki başarısı bir ülkenin uygarlık seviyesinin belirlenmesinde önemli rol oynayacaktır.

İfade özgürlüğünün korunmasında da nihai görev yargıya düşmektedir. Ne yazık ki, Türkiye’de özellikle yüksek yargı bürokrasisinin özgürlükçülük ve hukukun hakimiyetine bağlılık sicilinin çok parlak olduğu söylenemez. Birçok yargı organı ve hakim ifade özgürlüğünü şiddeti teşvik etmeden ve kişi haklarına tecavüz

etmeden kullanan insanları çeşitli gerekçelerle haksız cezalara çarptırmakta tereddüt etmemektedir. Özellikle siyasi içerikli konularda. Bu anlaşılmaz ve hukuk ve hukukçuluk nosyonlarıyla bağdaştırılamaz tavrın birçok sebebi vardır.

En başta yargıçların özgürlük felsefesinden habersiz olması ve hukuk ile özgürlük arasındaki kopartılamaz bağı görememesi gelmektedir. İkinci olarak Türkiye'nin otoriter resmi ideolojisini koruma görevinin yargıçların omuzuna yıkılması ve buna uygun bir hukuk öğrenimi ve yargı kurumsallaştırılmasının gerçekleştirilmesi gelmektedir. Üçüncü sırdaki sebep yargıçların dağıtmaya çalıştığı adaletin toplumun adaleti değil devletin adaleti olduğunu sanmaları ve kendilerini toplumun değil devletin hizmetkârı olarak görmeleridir. Bu acı durum düzeltilip yargı sistemi ve yargıçlar daha özgürlükçü bir çizgiye çekilmedikçe yargı, ifade özgürlüğünü korumak ve geliştirmek yerine onun önünde adeta aşılmaz bir engel olarak durmaya devam edecektir.

İfade Özgürlüğü Demek Medeniyet Demektir

İfade özgürlüğü medeniyetin temeli ve ülkelerin medenilik seviyesini belirlemenin temel ölçütüdür. Bir ülke medeni ise ifade özgürlüğüne değer veriyordur. Bir ülke ifade özgürlüğüne değer verirse medeniyet merdiveninde yukarılara tırmanacak demektir. Türkiye artık bu gerçeği anlamalıdır. Türkiye'de yaşayan ve medeni olmaya önem ve değer veren bütün insanlar bunu kavramalı ve gereğini yapmaya bir an evvel başlamalıdır. Fikir ve bilim adamlarını, yazar çizerleri, kanaat açıklayanları taciz eden, düşünce suçlusu konumuna düşüren, mahpuslara tıkan, insanları ağzını açmaktan korkar hale getiren hiçbir ülke medeni ülkeler sınıfında yer alamaz.

İfade özgürlüğü ruhen sağlıklı ve dengeli nesillerin yetişmesi için de şarttır. İfade özgürlüğünün olmadığı yerde insanlar takkiye yapan, iki yüzlü, özü ile sözü bir olmayan-olamayan insanlar haline gelirler. Hiçbir beşeri gücün hiç bir şey -din, ideoloji, bilim, çağdaşlık, aydınlanma, laiklik, cumhuriyet, yeryüzü cenneti, ölümsüz liderler vs.- adına insanların ifade özgürlüğünü keyfi sınırlandırmaya tabi tutma hakkı yoktur.

İfade özgürlüğü sosyal ve ekonomik gelişmenin de anahtarıdır. Fikirlerin serbestçe yarıştığı yerde hakikatlere daha kolay ulaşılır, yanlışlar daha az maliyetle ve daha kısa zamanda düzeltilir. İfade özgürlüğünün olmadığı ülkelerin fikir hayatları çorak tarlalara benzer ve oralarda başlayan kuraklık kasıp kavurucu fırtınalar halinde bütün ülkeye yayılır. Sadece o ülkeye değil bütün dünyaya ve tüm insanlara zarar verir, insanlığın, insanların ifade özgürlüğüne sahip olmayan kısmının kafa gücünden ve bunun muhtemel nimetlerinden yararlanamamasına sebep olur.

İfade özgürlüğü yaratıcılığı ateşleyen fitildir. İfade özgürlüğü insanlığın barbarlıktan uygarlığa geçişinin yoludur. İfade özgürlüğünü budamak ise uygarlıktan barbarlığa geçişin patikasıdır.

İfade özgürlüğü toplumsal barışın ve sosyal ahengin sihridir. Kendilerini ifade edemeyen insanlar iç dünyalarında asla huzur bulamazlar ve kendileri huzur bulmadıkça başkalarına ve ülkelerine de huzur buldurmazlar. Bir ülkedeki ahenk ve huzuru yok etmek isteyenler ifade özgürlüğünü budayarak hedeflerine en kestirme yoldan ulaşabilirler.

İfade özgürlüğünden fikri bulunmayanlar, medeni cesarettten mahrum olanlar, kendine güvenmeyenler, kesin inançlılar, dogmatikler, peşin hükümlüler, despot karakterliler, başka insanlara sevgi ve saygı duymayanlar korkarlar.

İfade özgürlüğü insanların yaratıcısının ve tabiatının da bir emridir. Öyle olmasaydı bütün insanlar aynı şeyleri düşünen ve aynı şeylere inanan varlıklar olarak dünyaya gelirler veya sabit bir düşünce dünyası geliştirirler ve ifade özgürlüğünün sonuçlarından faydalanmaya ihtiyaç duymazlardı. İfade özgürlüğü sayesinde insanlar başka insanların akıl, zeka, kavrama, düşünme, ifade etme, keşfetme gücünün nimetlerinden yararlanırlar. İfade özgürlüğünü budamak insan hayatını maddi bakımdan olduğu kadar manevi bakımdan da fakirleştirir; sanatta, müzikte, estetikte de kısırlığa sebep olur.

İfade Özgürlüğü İstiyorum

Bu ülkeden en büyük ve en acil talebim ifade özgürlüğüdür. Bir siyaset bilimi ve siyaset teorisi hocası olarak ifade özgürlüğü istiyorum. Liberal bir fikir adamı, bir yazar olarak ifade özgürlüğü istiyorum. Türkiye Cumhuriyeti'nin bir vatandaşı, bir insan olarak ifade özgürlüğü istiyorum.

Sadece kendim için değil bütün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için ifade özgürlüğü istiyorum. Fakir, zengin; genç, yaşlı; köylü, şehirli; tahsilli, tahsilsiz; sağcı solcu; bir dine inanan, inanmayan; alevi, sünni; müslim, gayri müslim; deist, ateist; çoğunluk mensubu, azınlık mensubu; kadın, erkek; Türk, Kürt; Kemalist, anti-Kemalist; asker, sivil; işadamı, işçi, herkes için eşit, engelsiz, sadece kişilik haklarına saygı ve şiddet çağrısı yapmamayla sınırlanmış, resmi doğruların ve çoğunluk görüşlerinin, yaşayan ve ölmüş liderlerin, yaşayan ve ölmüş liderler adına yapılanların eleştirilebilmesini de kapsayan bir ifade özgürlüğü istiyorum.

Hepimiz insan olduğumuz için ifade özgürlüğü istiyorum. Erтеленmemiş, hemen ve şimdi kullanabileceğimiz bir ifade özgürlüğü istiyorum. Barışın, huzurun ve refahın egemen olduğu bir ülke kurabilmemiz için ifade özgürlüğü istiyorum.

İfade özgürlüğü istiyorum, çünkü ülke ve toplum olarak ifade özgürlüğünden daha acil ve daha önemli bir ihtiyacımız olmadığına inanıyorum.